

Capitolul II

Principiile fundamentale ale procesului penal

- denumite de Codul de procedură penală reguli de bază ale procesului penal, principiile fundamentale reprezintă regulile generale aplicabile în tot cursul procesului penal, în vederea asigurării fiabilității procesului și atingerii scopului acestuia;
- principiile fundamentale reprezintă structura procesului penal pe care și în funcție de care sunt construite celelalte reguli procedurale;
- art. 2-8 C.proc.pen. prevăd ca principii fundamentale ale procesului penal: legalitatea și oficialitatea procesului, aflarea adevărului, rolul activ, garantarea libertății persoanei, respectarea demnității umane, prezumția de nevinovăție, garantarea dreptului la apărare, limba în care se desfășoară procesul penal și folosirea limbii oficiale prin interpret; aceste principii se regăsesc și în Constituția României, Convenția europeană și jurisprudența Curții Europene ori în Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene;
- principiile procesului penal se află într-o legătură indisolubilă unele cu altele. Principiul legalității constituie un principiu cadru din care decurg celelalte. Aflarea adevărului se află, de asemenea, în legătură cu toate celelalte principii.

Secțiunea 1. Principiul legalității procesului penal

- legalitatea procesului penal este principiul fundamental potrivit căruia desfășurarea întregului proces penal (și a altor proceduri penale) are loc potrivit dispozițiilor prevăzute de lege (art. 2 C.proc.pen.); pe de o parte, trebuie să existe o lege previzibilă și accesibilă¹, conformă standardelor constituționale și de protecție a drepturilor omului, care să prevadă regulile procedurale, iar, pe de altă parte, este necesar ca actele și probele în procesul penal să fie efectuate potrivit legii;

¹ Curtea Europeană a arătat că legea trebuie să fie, în primul rând, accesibilă în mod adecvat, respectiv cetățeanul trebuie să fie capabil să înțeleagă că este corespunzătoare în circumstanțele reglementărilor legale aplicabile unui anumit caz. În al doilea rând, legea trebuie să fie previzibilă, adică să fie redactată cu suficientă precizie, în așa fel încât să permită oricărei persoane – care la nevoie poate apela la consultantă de specialitate – să își corecteze conduita (CEDO, hotărârea din 22 noiembrie 1995, în cauza *S.W. contra Marii Britanii*, parag. 34-36). Întinderea noțiunii de previzibilitate depinde în mare măsură de conținutul prevederii legale despre care este vorba, de domeniul de aplicare al acesteia, precum și de numărul și calitatea destinatarilor (CEDO, hotărârea din 28 martie 1990, în cauza *Groppera Radio AG ș.a. contra Elveției*, parag. 68). Toate hotărârile Curții Europene la care facem referire în această lucrare sunt disponibile pe site-ul www.echr.coe.int.

- reprezintă o consacrare a principiului *nullum iudicium sine lege*;
- în activitatea legislativă principiul legalității impune legiuitorului, pe de o parte, obligația de a prevedea într-o lege organică sau ordonanță de urgență regulile procedurale (*lex scripta*), precum și de a redacta textul în mod clar și previzibil, pentru ca orice persoană să își dea seama care activități procesuale realizate de organele judiciare intră sub influența legii (*lex certa*);
- în realizarea actului de justiție penală *legalitatea procesuală* se completează cu *legalitatea incriminării*, potrivit căreia infracțiunile trebuie prevăzute în mod clar, precis și previzibil de lege (*nullum crimen sine lege*) și cu *legalitatea pedepsei* potrivit căreia pedepsele și măsurile ce pot fi luate împotriva persoanelor care săvârșesc infracțiuni trebuie să fie prevăzute mod clar, precis și previzibil de lege (*nulla poena sine lege*);
- ca efect al principiului legalității, în procesul penal, sub aspect procedural, este aplicabil numai *principiul imediatei aplicări a legii de procedură*, ce presupune că aceasta se aplică tuturor actelor efectuate în activitatea procesuală, în perioada de timp în care este în vigoare, indiferent de data săvârșirii infracțiunii pentru care se formulează acuzația penală și de data începerii procesului penal (înainte sau după intrarea legii de procedură în vigoare). Așadar, în materia legilor de procedură este aplicabil principiul *tempus regit actum*, neavând aplicabilitate principiul *mitior lex* (principiul retroactivității legii penale mai favorabile care se aplică numai în ceea ce privește legea penală substanțială)¹;
- în cadrul procedurilor penale *autoritățile judiciare* trebuie să își desfășoare activitățile cu respectarea regulilor procedurale prevăzute de Constituție, de Codul de procedură penală sau de alte legi speciale ce cuprind dispoziții procedurale penale; este asigurată astfel protecția persoanelor împotriva ingerințelor autorităților judiciare în drepturile și libertățile garantate de lege, dar și exigența dreptului la un proces echitabil;
- în vederea asigurării caracterului echitabil al procesului penal trebuie respectate drepturile și garanțiile procedurale prevăzute în favoarea părților sau a altor participanți la proceduri de reglementările Uniunii Europene în materie procesual penală, precum și de pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care România este parte;
- în unele situații organele judiciare pot apela la suplimentul analogic care reprezintă mijlocul prin care este complinită o lacună a normei procedural penale prin aplicarea, prin analogie, a unei/unor dispoziții ce reglementează în mod explicit o materie similară; nu se poate ajunge pe această cale la crearea unei situații defavorabile persoanei acuzate de săvârșirea unei infracțiuni;
- legea procesuală prevede o serie de **garanții în vederea asigurării efectivității principiului legalității**:

¹ În doctrină se apreciază că pot exista *excepții de strictă interpretare* de la principiul activității legii procesuale, arătându-se că principiul retroactivității legii procesual penale se poate aplica *numai* în cazul legilor interpretative sau a legilor de procedură ce conțin dispoziții tranzitorii cu privire la aplicarea normelor de procedură.

- a) aplicarea sancțiunii nulității actelor procesuale sau procedurale nelegale;
- b) aplicarea sancțiunii excluderii probelor nelegal sau nelegal administrate;
- c) aplicarea sancțiunii amenzii judiciare;
- d) controlul legalității actelor procesuale: de către procuror cu privire la activitatea organelor de cercetare penală; de procurorul ierarhic superior celui care a efectuat sau supravegheat urmărirea penală; de judecător cu ocazia soluționării unei plângeri cu privire la soluțiile de neurmărire sau de netrimitere în judecată; de instanța de judecată sesizată cu judecarea cauzei; de instanțele de control judiciar care judecă căile de atac.

Secțiunea a 2-a. Principiul oficialității procesului penal

- principiul oficialității este regula potrivit căreia actele necesare desfășurării procesului penal se îndeplinesc din oficiu, de organele judiciare competente, independent de voința părților procesuale;

- principiul oficialității se aplică cu privire la latura penală a procesului penal; numai în mod excepțional acțiunea civilă poate fi exercitată în cadrul procesului penal din oficiu de procuror;

- organele de urmărire penală din oficiu: se pot sesiza, pot începe și efectua urmărirea penală ori pot dispune trimiterea în judecată a inculpatului;

- instanța de judecată procedează, după sesizare, din oficiu la judecarea/soluționarea cauzelor penale, atât în primă instanță, cât și în căile de atac;

- hotărârea definitivă de condamnare se pune în executare din oficiu;

- limitele principiului oficialității sunt determinate de lege, fiind expresia legăturii acestui principiu cu cel general al legalității;

- efectul acestui principiu este acela că procesul penal se stinge fie prin constatarea unei cauze care împiedică exercitarea acțiunii penale, fie prin pronunțarea unei hotărâri judecătorești definitive;

- încălcarea principiului oficialității poate atrage aplicarea unor sancțiuni disciplinare magistratului sau organului de cercetare penală vinovat, ori angajarea răspunderii penale pentru săvârșirea unei infracțiuni de serviciu sau în legătură cu înfăptuirea justiției (de pildă, neglijența în serviciu prevăzută de art. 249 C.pen. sau favorizarea infractorului prevăzută de art. 264 C.pen.);

- principiul oficialității cunoaște și o serie de *excepții*, care au caracter absolut, denumite **cazuri de disponibilitate**:

a) în cazul infracțiunilor pentru care acțiunea penală se pune în mișcare numai la plângerea prealabilă a persoanei vătămate;

- la unele dintre aceste infracțiuni legiuitorul a stabilit că acțiunea penală se poate pune în mișcare și din oficiu în cazul în care persoana vătămată este un membru de familie [de pildă, lovirea sau alte violențe prevăzută de art. 180 alin. (1)¹, respectiv alin. (2)¹ C.pen., ori vătămarea corporală prevăzută art. 181 alin. (1)¹ C.pen.] sau în

cazul în care persoana vătămată este o persoană lipsită de capacitate de exercițiu sau cu capacitate de exercițiu restrânsă; în aceste cauze este posibilă împăcarea părților dacă legea o prevede expres.

b) în cazul aplicării legii penale în spațiu în temeiul principiului realității pentru infracțiunile săvârșite în integralitate în afara teritoriului țării, contra siguranței naționale a statului român sau contra vieții unui cetățean român ori prin care s-a adus o vătămare gravă integrității corporale sau sănătății unui cetățean român, săvârșite de un cetățean străin sau de un apatrid care nu are domiciliul în România, când punerea în mișcare a acțiunii penale este condiționată de autorizarea prealabilă a procurorului general al Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție;

c) în cazul în care făptuitorul este magistrat;

- magistrații nu pot fi reținuți, arestați preventiv, percheziționați fără încuviințarea prealabilă a secției C.S.M. corespunzătoare calității lor; ca excepție, în caz de infracțiune flagrantă, judecătorii, procurorii și magistrații-asistenți pot fi reținuți și supuși percheziției potrivit legii, C.S.M. fiind informat de îndată de către organul care a dispus reținerea sau percheziția.

d) în cazul în care făptuitorul este demnitar sau membru al Guvernului;

- potrivit art. 72 din Constituție, deputații și senatorii nu pot fi trași la răspundere juridică pentru voturile sau pentru opiniile politice exprimate în exercitarea mandatului, dar pot fi urmăriți sau judecați pentru alte fapte. Percheziționarea, reținerea sau arestarea se face cu încuviințarea Camerei din care face parte cel în cauză;

- pentru membrii Guvernului cererea de începere a urmăririi penale trebuie formulată de Camera Deputaților, Senat sau Președintele României.

e) în cazul în care făptuitorul se bucură de imunitate de jurisdicție diplomatică sau consulară, în baza convențiilor sau tratatelor internaționale la care România este parte;

f) în cazul în care o infracțiune contra vieții, integrității corporale, sănătății, libertății sau demnității este săvârșită împotriva unui reprezentant al unui stat străin, acțiunea penală se pune în mișcare numai la dorința exprimată de guvernul străin (art. 171 C.pen.);

g) în cazul săvârșirii uneia dintre infracțiunile contra siguranței circulației pe căile ferate [art. 273 alin. (1), art. 274 alin. (1) sau art. 275 alin. (1) și (2) C.pen.], acțiunea penală se pune în mișcare numai la sesizarea organelor competente ale căilor ferate;

h) pentru infracțiunile prevăzute de art. 331-336 și art. 348 C.pen., săvârșite fie de civili, fie de militari, acțiunea penală se pune în mișcare la sesizarea comandantului unității militare;

i) pentru infracțiunile prevăzute de art. 353-354 C.pen., săvârșite de civili, acțiunea penală se pune în mișcare numai la sesizarea comandantului centrului militar;

j) pentru infracțiunea de concurență neloială, acțiunea penală se pune în mișcare la plângerea părții vătămate ori la sesizarea camerei de comerț și industrie teritoriale sau a altei organizații profesionale ori la sesizarea persoanelor împuternicite de Consiliul Concurenței;

k) pentru infracțiunile contra ordinii și disciplinei la bordul navelor prevăzute de Legea nr. 191/2003, acțiunea penală se pune în mișcare la sesizarea comandantului sau a proprietarului ori a operatorului navei, respectiv a organelor abilitate ale autorității navale.

- în toate cazurile de disponibilitate după depunerea plângerii prealabile ori a primirii sesizării organului competent sau a autorizației prealabile, procesul penal este supus din nou regulilor oficialității;
- solicitarea învinutului sau inculpatului de continuare a procesului penal în caz de retragere a plângerii prealabile nu atrage aplicarea din nou a regulilor oficialității, întrucât în ipoteza în care se constată că fapta de care acesta este acuzat este infracțiune, nu se va putea dispune trimiterea în judecată sau condamnarea, ci numai încetarea urmăririi/procesului penal ca efect al cauzei de disponibilitate.

Secțiunea a 3-a. Principiul aflării adevărului

- este principiul fundamental al procesului penal, potrivit căruia în procesul penal trebuie să se asigure aflarea adevărului cu privire la faptele și împrejurările cauzei, precum și cu privire la persoana făptuitorului (art. 3 C.proc.pen.);
- prin „adevăr” se înțelege acea reflectare a realității obiective în actele pe care organele judiciare le îndeplinesc pentru a stabili situația de fapt pe baza probelor administrate;
- respectarea acestui principiu înlătură posibilitatea comiterii unor erori judiciare;
- situația de fapt se stabilește în procesul penal pe baza probelor legal și loial administrate; părțile pot propune probe și cere administrarea lor în tot cursul procesului penal (art. 67 C.proc.pen.); la cererea organului de urmărire penală sau a instanței, orice persoană care cunoaște vreo probă sau deține vreun mijloc de probă este obligată să le aducă la cunoștință sau să le înfățișeze [art. 65 alin. (2) C.proc.pen.];
- organul de urmărire penală este obligat să strângă probele necesare pentru aflarea adevărului și pentru lămurirea cauzei sub toate aspectele (art. 202 C.proc.pen.); procurorul procedează la rezolvarea cauzei penale când constată că au fost respectate dispozițiile legale care garantează aflarea adevărului și că urmărirea penală este completă, existând probele necesare și legal administrate (art. 262 C.proc.pen.);
- instanța își exercită atribuțiile în mod activ, în vederea aflării adevărului și realizării rolului activ al judecății (art. 287 C.proc.pen.).

Limite ale principiului aflării adevărului:

- a) interzicerea stabilirii adevărului prin probe administrate în mod nelegal sau neloial, care afectează semnificativ și substanțial echitabilitatea procedurii;
- b) existența unui impediment la punerea în mișcare sau exercitarea acțiunii penale;
- c) aplicarea principiului *non reformatio in peius* cu ocazia judecării unei căi de atac.

Neadministrarea de către instanța de apel a două probe esențiale pentru aflarea adevărului echivalează cu încălcarea dreptului la apărare de care beneficiază inculpatul. Astfel, inculpatul nu a beneficiat de un proces echitabil, iar pentru a fi corectate aceste deficiențe ale judecării în apel, se impune casarea

deciziei penale și trimiterea cauzei spre rejudecare instanței de apel (*C.A. Timișoara, secția penală, decizia nr. 118/2009, www.legalis.ro*).

Potrivit art. 3 C.proc.pen., în desfășurarea procesului penal trebuie să se asigure aflarea adevărului cu privire la faptele și împrejurările cauzei, precum și cu privire la persoana făptuitorului, sens în care art. 4 C.proc.pen. prevede că organele de urmărire penală și instanța de judecată sunt obligate să aibă rol activ. Din aceste texte de lege rezultă că instanța de judecată, atunci când hotărăște asupra învinuirii și pronunță condamnarea, în condițiile art. 345 alin. (1) și (2) C.proc.pen., trebuie să constate că au fost obținute și administrate legal toate probele necesare aflării adevărului, că prin acestea au fost lămurite toate aspectele contradictorii ori neclare și, deci, că soluția rezultată din deliberare este unicul rezultat cert impus de aceste probe (*I.C.C.J., secția penală, decizia nr. 5738/2004, în Cpp Ad. 2, p. 4*).

Secțiunea a 4-a. Principiul rolului activ

- este principiul fundamental al procesului penal, potrivit căruia organele de urmărire penală și instanța de judecată au dreptul și obligația de a interveni activ în desfășurarea procesului penal, în vederea soluționării legale și temeinice a cauzei penale (art. 4 C.proc.pen.);

- decurge în mod necesar din principiul oficialității și cel al aflării adevărului;

- organele judiciare au obligația de a informa părțile cu privire la drepturile procesuale pe care acestea le au, în condițiile legii; pot dispune din oficiu efectuarea actelor pe care le socotesc necesare pentru stabilirea adevărului; au dreptul și îndatorirea de a pune în discuția părților orice situație de fapt sau de drept necesară pentru buna desfășurare a procesului penal; trebuie să administreze atât probe în apărare, cât și probe în acuzare;

- organele judiciare nu se pot substitui în temeiul rolului activ părților sau altor subiecți procesuali cu privire la exercitarea drepturilor acestora care au caracter personal și nici să încalce dreptul la apărare ori alte garanții ce privesc echitabilitatea procedurii.

Deși, cu unele excepții, instanța de judecată nu exercită din oficiu acțiunea civilă în procesul penal, ea este obligată, ca și organele de urmărire penală, să aibă rol activ în exercitarea acesteia de către partea civilă. În acest sens, trebuie să i se ceară precizări părții vătămate în situațiile când constituirea de parte civilă este insuficient concretizată și să se ceară indicarea probelor pentru determinarea întinderii reale a daunelor suferite (*C.S.J., secția penală, decizia nr. 1526/1991, www.legalis.ro*).

În situația în care inculpatul are o atitudine de nerecunoaștere a faptei care i se impută, obligația instanței este de a depune toate diligențele pentru

administrarea celorlalte probatorii, chiar și în situația în care inculpatul nu ar insista în aceasta, căci o asemenea activitate este esențială pentru aflarea adevărului în cauză (C.A. București, secția a II-a penală, decizia nr. 493/2004, în P.J.P. 2003-2004, p. 372).

Nu poate fi primită nici critica privind încălcarea de către instanța de fond a rolului activ prin respingerea cererilor de probatorii în apărare și renunțarea la audierea tuturor martorilor din actul de sesizare. În virtutea rolului său activ, instanța este obligată să administreze toate probatoriile în vederea aflării adevărului și justei soluționări a cauzei. Aprecierea fiecărei probe se face de către instanță, care are posibilitatea înlăturării acelor probe ce nu exprimă adevărul sau de a renunța la audierea unor martori, deoarece depozitia acestora a devenit inutilă soluționării cauzei, conform dispozițiilor art. 329 alin. (3) C.proc.pen., după cum poate constata și imposibilitatea ascultării unei persoane când aceasta nu mai este cu putință, potrivit dispozițiilor art. 327 alin. (3) C.proc.pen. Din economia textelor de lege enunțate rezultă că instanța, tocmai în exercitarea rolului activ, analizează necesitatea administrării probatoriilor și face aprecieri asupra concludenței și utilității unor probe, procedând, ulterior, la interpretarea ansamblului probator în vederea soluționării cauzei. Faptul că prima instanță a respins, în parte, cererea de probatorii formulată de recurenta intimată inculpată JIP nu reprezintă o încălcare a principiului rolului activ, astfel cum este reglementat de dispozițiile art. 287 C.proc.pen., ci un atribut exclusiv al instanței în îndeplinirea activităților specifice fazei cercetării judecătorești (I.C.C.J., completul de 5 judecători, decizia nr. 160/2012, nepublicată).

Secțiunea a 5-a. Garantarea libertății persoanei

- este principiul fundamental al procesului penal, prevăzut de Constituție, Convenția europeană și de Codul de procedură penală, potrivit căruia, în cursul procesului penal, nicio persoană nu poate fi reținută, arestată sau privată în alt mod de libertate și nici supusă vreunei forme de restrângere a libertății decât în cazurile și condițiile prevăzute de lege;

- prin dreptul la libertate se înțelege dreptul la libertate fizică al persoanei (sensul clasic al libertății individuale: *liberté d'aller et de venir*), ce constă în posibilitatea acesteia de a se mișca, de a se deplasa în mod liber;

- o persoană este privată de libertate prin dispunerea măsurii reținerii, conducerii administrative la sediul poliției, prin executarea mandatului de aducere prin constrângere, prin dispunerea arestării preventive, arestării provizorii în vederea extrădării sau a emiterii mandatului european de arestare, a dispunerii măsurii de siguranță a internării etc.;

- în temeiul unei hotărâri judecătorești definitive există o privare de libertate în cazul executării pedepsei principale a închisorii sau a detențiunii pe viață ori a

măsurii educative a internării într-un centru de reeducare sau într-un institut medical-educativ;

- prin dispunerea obligării de a nu părăsi localitatea sau țara va exista o restrângere a libertății de circulație a persoanei (măsură restrictivă de libertate), iar nu o privare de libertate;

- în cazul în care persoana privată de libertate prin dispunerea arestării preventive sau a internării medicale ori cea a cărei libertate de circulație a fost restrânsă prin impunerea obligării de a nu părăsi localitatea sau țara apreciază că măsura este nelegală are dreptul de a formula plângere în fața unei instanțe independente și imparțiale prin care să conteste legalitatea măsurii la care este supusă; hotărârile definitive dispuse de instanță în această materie nu pot fi apreciate că se bucură de autoritate de lucru judecat, o nouă cerere de revocare sau înlocuire a măsurii privative de libertate putând fi formulată oricând;

- persoana arestată preventiv poate formula pe toată durata procesului penal cerere de liberare provizorie sub control judiciar sau pe cauțiune;

- persoana privată de libertate se bucură în continuare de o serie de drepturi fundamentale prevăzute de Convenția europeană dintre care enumerăm: dreptul la respectarea demnității persoane prin nesupunerea la rele tratamente (cauza *Kalashnikov contra Rusiei*); dreptul de a lua contact cu apărătorul său ales sau desemnat din oficiu în scopul asigurării unei apărări concrete și efective, dar și a altor garanții prevăzute de art. 6 din Convenție (cauzele *Cambell și Fell*, precum și *Golder contra Marii Britanii*), dreptul la inviolabilitatea corespondenței (cauza *Silver contra Marii Britanii*), dreptul la liberă exprimare (cauza *Yankov contra Bulgariei*) etc.;

- persoana care a fost supusă în mod nelegal sau nejustificat unei măsuri privative sau restrictive de libertate are dreptul de a solicita repararea daunelor materiale sau morale suferite (art. 504-507 C.proc.pen.).

Secțiunea a 6-a. Respectarea demnității umane

- activitățile procesuale trebuie desfășurate cu respectarea demnității umane, fără a supune învinuitorul sau inculpatul sau orice alt subiect procesual la rele tratamente în vederea obținerii de probe;

- **tortura** este tratamentul inuman deliberat care provoacă suferințe fizice sau psihice extrem de grave și crude, produse intenționat de un reprezentant al statului sau de o persoană ce acționează la instigarea sau cu consimțământul acestuia, în scopul obținerii de informații, mărturii sau în scopul aplicării unei pedepse pentru un act comis de victimă sau de un terț, sau al exercitării unor presiuni asupra victimei sau a unei terțe persoane. Curtea Europeană apreciază că tortura este o noțiune ce face obiectul unei interpretări evolutive, întrucât Convenția europeană este un instrument viu ce trebuie interpretat din perspectiva condițiilor actuale de viață. Convenția pentru prevenirea torturii (adoptată la 26 noiembrie 1987 și completată prin cele două protocoale adiționale din 4 decembrie 1993) a creat un mecanism extrajudiciar de

natură preventivă (*a priori*) a drepturilor garantate în art. 3 din Convenția europeană, care să completeze mecanismul convenției și a cărei sarcină este examinarea tratamentului aplicat persoanelor private de libertate, cu scopul de a întări, dacă este cazul, protecția acestor persoane împotriva torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante. În acest scop, a fost înființat Comitetul european pentru prevenirea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante (C.P.T.), care prin intermediul vizitelor inopinate să examineze tratamentul persoanelor private de libertate în vederea întăririi, dacă este cazul, a protecției lor împotriva torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante;

- **tratamentele degradante** sunt relele tratamente care umilesc persoana în fața ei înseși sau a altor persoane ori care o determină să acționeze contrar voinței sau conștiinței sale. Au caracterul de tratamente degradante: pedepsele fizice degradante (biciuirea), expulzarea unor persoane dintr-un stat într-un alt stat unde acestea riscă să fie supuse unor tratamente sau pedepse inumane sau degradante; discriminarea de orice natură (sex, religie, naționalitate, condiție socială, rasă ș.a.) care provoacă suferințe morale și psihice unei persoane. Curtea Europeană a statuat, cu valoare de principiu, că un tratament aplicat unei persoane are a fi calificat „degradant” atunci când creează acesteia sentimente de teamă, de neliniște și de inferioritate, de natură a o umili, a o înjosi și, eventual, de a-i înfrânge astfel rezistența fizică și morală;

- **tratamentele inumane** sunt relele tratamente care nu au totuși gravitatea unor acte de tortură, săvârșite de către un agent al autorității publice sau de orice altă persoană care acționează cu titlu oficial sau la instigarea sau cu consimțământul expres sau tacit al acesteia; privesc acele atitudini care pot constitui un atentat la viața persoanei ori pot produce o suferință psihică și fizică de o mare intensitate (nivel de gravitate deosebit). Constituie tratamente inumane: violența fizică extremă (de pildă, loviturile aplicate cu o bâtă unui adult, dacă i-au provocat excoriații și echimoze pe față și pe corp și dacă au fost aplicate în mod intenționat și abuziv, pe timpul detenției preventive), amenințarea cu tortura, detenția unei persoane în condiții inumane, interogatoriile prelungite în mod nejustificat etc.;

- supunerea la rele tratamente în cadrul procedurilor penale are caracter penal, putând fi reținute infracțiunile de tortură, cercetare abuzivă sau supunerea la rele tratamente;

- probele obținute prin supunerea persoanei la rele tratamente urmează a fi excluse, neputând servi la stabilirea adevărului în cauza penală;

Curtea face trimitere la principiile generale dezvoltate în jurisprudența sa referitoare la problema stabilirii dacă o persoană aflată sub controlul agenților statului a fost supusă unor tratamente sancționate de art. 3 din Convenție (*Rupa nr. 1*, citată anterior, pct. 93-100). Aceasta amintește, în special, că acuzațiile de rele tratamente trebuie să fie susținute „dincolo de orice îndoială rezonabilă” de elemente de probă adecvate și că, în ceea ce privește aprecierea probelor, Curtea joacă un rol subsidiar și trebuie să dea dovadă de prudență înainte de a-și asuma rolul unei instanțe de prim grad de jurisdicție care trebuie să judece fapte, atunci când circumstanțele unei anumite cauze nu îi

impun acest lucru [*Rupa nr. 1*, citată anterior, pct. 96; *Dumitru Popescu nr. 1*, citată anterior, pct. 61, și *Tahsin Acar contra Turciei* (MC), nr. 26307/95, pct. 216, CEDO 2004-III]. În speță, Curtea constată, în mod similar Guvernului, că fișa medicală din 1 decembrie 2000 nu menționează niciun fel de leziune. De asemenea, în afară de declarațiile și plângerile reclamantului, singurul element din dosar care indică faptul că acesta ar fi putut fi bătut de polițiști la 28 noiembrie 2000 este mențiunea din fișa medicală întocmită la închisoare, conform căreia acesta a fost tratat pentru o nevralgie intercostală pe 19 și 26 februarie 2001, ceea ce ar putea constitui dovada unei coaste fisurate sau rupte în timpul agresiunii pretinse. Or, reclamantul a primit îngrijiri abia după trei luni de la agresiunea pretinsă. Totuși, acesta nu s-a plâns niciodată de un refuz din partea autorităților penitenciarului de a-i oferi îngrijiri medicale în timpul detenției sale. În plus, reclamantul ar fi putut face o radiografie imediat după ce a fost pus în libertate, pentru a evidenția sechelele din zona coastelor, cauzate de violențele la care pretinde că a fost supus de polițiști. De asemenea, Curtea trebuie să observe incoerențele din declarațiile făcute de reclamant în ceea ce privește tratamentele la care a fost supus: în plângerea sa din 29 martie 2002, acesta pretindea că a suferit lovituri la cap și coaste, în vreme ce, în plângerea sa din 4 aprilie 2004, acesta pretindea că a primit lovituri la cap, nas și stomac. Desigur, neefectuarea unei expertize medicale în cel mai scurt timp, faptul că procurorul nu a audiat reclamantul sau martori, precum și ritmul lent al cercetărilor afectează credibilitatea faptelor stabilite de autoritățile interne. Cu toate acestea, Curtea consideră că aceste aspecte privesc mai degrabă eficiența anchetei desfășurate în speță și că este vorba, prin urmare, de o problemă diferită de încălcarea materială pretinsă în temeiul art. 3 din Convenție. Prin urmare, după ce a apreciat toate elementele relevante, Curtea consideră că reclamantul nu a dovedit „dincolo de orice îndoială rezonabilă” că, la 28 noiembrie 2000, acesta a fost supus de către autorități unor tratamente contrare art. 3 din Convenție. Rezultă că, în speță, nu a fost încălcat art. 3 din Convenție sub aspect material (*CEDO, hotărârea din 19 iulie 2011, în cauza Rupa contra României, parag. 46-49*).

- instanța asigură respectarea demnității umane și prin declararea ședinței secrete, în condițiile art. 290 alin. (2) C.proc.pen., când prin desfășurarea acesteia în ședință publică participantul la proces ar fi expus unor situații umilitoare, degradante, de natură de a-i afecta demnitatea;

- respectarea demnității umane trebuie asigurată și în cadrul locurilor de detenție în vederea evitării încălcării dispozițiilor art. 3 din Convenția europeană; astfel, persoanele private de libertate trebuie deținute în condiții care sunt compatibile cu respectul demnității umane, fiind totodată necesar ca modalitățile de executare a pedepsei sau măsurii arestării preventive să nu îl supună pe cel privat de libertate la o suferință a cărei intensitate excede nivelul inevitabil al suferinței pe care îl implică detenția și ca sănătatea deținutului să fie asigurată în mod adecvat¹.

¹ A se vedea CEDO, hotărârea din 11 octombrie 2011, în cauza *Ciobanu contra României*, parag. 71. În cauză Curtea Europeană a reținut că este încălcat art. 3 din Convenția europeană întrucât reclamantul a fost supus unui tratament degradant ca urmare a suprapoluării celulei în

Secțiunea a 7-a. Prezumția de nevinovăție

- este principiul constituțional potrivit căruia, până la rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești de condamnare, persoana este considerată *a priori* nevinovată;

- Codul de procedură penală conține o reglementare mai extinsă decât cea constituțională a prezumției de nevinovăție decât dispoziția constituțională, prevăzând că „orice persoană este considerată nevinovată până la stabilirea vinovăției sale printr-o hotărâre penală definitivă” (art. 5² C.proc.pen.);

- reprezintă o componentă importantă a dreptului la un proces echitabil, fiind prevăzută de art. 6 parag. 2 din Convenția europeană;

- nevinovăția nu trebuie înțeleasă numai ca neîndeplinirea condițiilor privind latura subiectivă a infracțiunii (*mens rea*), ci și ca neîndeplinirea condițiilor laturii obiective, a celor cu privire la subiecții infracțiunii ori ca absența vreuneia dintre trăsăturile esențiale ale infracțiunii prevăzute de art. 17 C.pen.;

- prezumția de nevinovăție constituie:

a) o regulă de procedură (preponderent de probă)

- prezumția de nevinovăție este strâns legată de noțiunea de imparțialitate a instanței, întrucât numai în fața unei instanțe independente și imparțiale probele pot fi în mod adecvat administrate cu respectarea principiilor și garanțiilor echitabilității procedurii, astfel încât situația de fapt să fie stabilită în mod corect, pentru a se evita erorile judiciare (fie condamnarea unui nevinovat, fie achitarea unui vinovat); va exista o încălcare a prezumției de vinovăție dacă o decizie judiciară reflectă sentimentul că un acuzat este vinovat, deși vinovăția sa nu a fost în prealabil stabilită potrivit legii. Este suficient pentru încălcarea prezumției de nevinovăție, chiar și în absența unei constatări formale, să existe motive care să sugereze că instanța îl privește pe acuzat ca pe un vinovat¹;

- în scopul garantării prezumției de nevinovăție și a imparțialității instanței, art. 6 parag. 2 din Convenția europeană cere ca reprezentanții statului să se abțină de la a face declarații publice în sensul că acuzatul este vinovat de săvârșirea unei anumite infracțiuni, înainte ca vinovăția sa să fi fost în mod legal stabilită de instanță²;

- încălcarea prezumției de nevinovăție poate proveni atât din partea unui judecător sau a unei instanțe, cât și din partea unei alte autorități publice, spre exemplu polițiști, procurori, cu atât mai mult cu cât aceștia din urmă exercită funcții cvasijudiciare

care acesta a fost deținut în penitenciarele Craiova, Giurgiu și Jilava (în medie, în celula reclamantului în intervalul 2000-2006 deținuții au beneficiat de un spațiu între 1,007 m² și 3,62 m² fiecare) și a condițiilor de igienă din locurile de detenție, având în vedere și durata privării de libertate.

¹ A se vedea: CEDO, hotărârea din 29 iunie 2006, în cauza *Panteleyenco contra Ucrainei*, parag. 67; CEDO, hotărârea din 27 februarie 2007, în cauza *Nestak contra Slovaciei*, parag. 88.

² A se vedea: CEDO, hotărârea din 4 martie 2008, în cauza *Samoilă și Cionca contra României*, parag. 91; CEDO, hotărârea din 10 februarie 1995, în cauza *Allenet de Ribemont contra Franței*, parag. 36-37.

și controlează desfășurarea anchetei. O asemenea atingere poate fi adusă prin declarațiile sau actele acestora care reflectă impresia că o persoană este vinovată și care incită publicul să creadă în vinovăția acestei persoane sau care anticipează aprecierea faptelor de către judecătorul competent¹;

Curtea reiterează faptul că art. 6 parag. 2, în aspectul său relevant, are drept scop prevenirea subminării unui proces penal echitabil prin declarații prejudiciabile făcute în strânsă legătură cu aceste proceduri. Presumpția de nevinovăție consacrată la art. 6 parag. 2 este unul dintre elementele unui proces penal echitabil care este cerut de art. 6 parag. 1 (a se vedea *Allenet de Ribemont contra Franței*, 10 februarie 1995, pct. 35, seria A nr. 308). Acesta nu interzice doar exprimarea prematură de către instanța în sine a opiniei că persoana „învinuită de o infracțiune” este vinovată înainte de a fi fost astfel dovedită conform legii (a se vedea *Minelli contra Elveției*, 25 martie 1983, pct. 38, seria A nr. 62), ci se referă deopotrivă la declarațiile făcute de către alte oficialități publice privind urmărirea penală în curs, care să încurajeze publicul să considere suspectul vinovat și să aducă atingere evaluării faptelor de către autoritatea judecătorească competentă (a se vedea *Allenet de Ribemont*, citată anterior, pct. 41; *Daktaras contra Lituaniei*, nr. 42095/98, pct. 41-43, CEDO 2000-X; și *Samoilă și Cionca contra României*, nr. 33065/03, 4 martie 2008, pct. 92). Curtea subliniază faptul că art. 6 parag. 2 nu poate împiedica autoritățile să informeze publicul despre urmărirea penală în curs, ci impune ca autoritățile să facă asta cu toată discreția și circumspecția necesare în cazul în care presumpția de nevinovăție trebuie să fie respectată (a se vedea *Allenet de Ribemont*, pct. 38). Abordarea constantă a Curții a fost aceea că presumpția de nevinovăție este încălcată în cazul în care o hotărâre judecătorească sau o declarație a unei oficialități publice cu privire la o persoană învinuită de o infracțiune reflectă opinia că aceasta este vinovată înainte să fi fost dovedită a fi vinovată conform legii. Este suficient, chiar în absența unei constatări oficiale, să existe un argument care să sugereze că oficialitatea publică sau instanța îl consideră pe învinuit vinovat. Trebuie să se facă o distincție fundamentală între o declarație că cineva este doar suspectat că a comis o infracțiune și o declarație clară, în absența unei condamnări definitive, că o persoană a comis infracțiunea în cauză. Curtea a subliniat în mod constant importanța alegerii termenilor de către oficialitățile publice în declarațiile acestora înainte ca o persoană să fi fost judecată și găsită vinovată de o anumită infracțiune (a se vedea *Kuzin și alții contra Rusiei*, nr. 13470/02, 23 octombrie 2008, pct. 94). Faptul că o declarație a unei oficialități publice încalcă principiul prezumției de nevinovăție trebuie să fie stabilit în contextul circumstanțelor speciale în care a fost făcută declarația

¹ A se vedea: CEDO, hotărârea din 14 octombrie 2011, în cauza *Pavalache contra României*, parag. 120-122; CEDO, hotărârea din 4 martie 2008, în cauza *Samoilă și Cionca contra României*, parag. 92; De pildă, în cauza *Pavalache* instanța europeană a reținut încălcarea prezumției de nevinovăție prin declarațiile procurorului care a afirmat în fața jurnaliștilor cu ocazia arestării preventive a inculpatului că „toate probele converg către stabilirea cu certitudine a vinovăției reclamantului și că se impune condamnarea acestuia, nimeni și nimic neputându-l salva de la răspundere penală”.

contestată (a se vedea *Butkevičius contra Lituaniei*, nr. 48297/99, pct. 49, CEDO 2002-II). Curtea notează că, în cazul de față, declarațiile contestate au fost făcute de procurorul care cercetează cazul, ministrul român al Internelor și Procurorul General al României, într-un context independent de urmărirea penală în sine. Curtea recunoaște faptul că reclamantul era un important om de afaceri din România și că activitățile sale erau de mare interes pentru publicul general. Recunoaște, de asemenea, că gravitatea actelor nelegale de care era suspectat ar fi putut impune autorităților să mențină publicul informat cu privire la orice proceduri penale instituite în legătură cu aceste evenimente. Totuși, aceste circumstanțe nu pot justifica lipsa de prudență în alegerea cuvintelor folosite în declarațiile oficialităților referitoare la reclamant, persoana acuzată în cadrul acestor proceduri. Declarațiile în cauză au fost făcute la un moment în care urmărirea penală în privința reclamantului tocmai începuse. Era deosebit de important în această etapă inițială să nu se facă niciun fel de afirmații publice care ar fi putut fi interpretate drept o confirmare a vinovăției reclamantului în opinia autorităților statului. Un deosebit interes îl au declarațiile făcute la 19 februarie, 2 și 3 iulie 1997 de către D.I.C. și G.D. Curtea observă că aceste declarații menționau în mod deosebit, între altele, numele reclamantului, și că respectivii au declarat, fără vreo calificare sau vreo rezervă, că reclamantul a comis faptele nelegale de care era suspectat. Curtea observă că, în declarația sa din 19 decembrie 1997, S.M., Procurorul General al României la acel moment, și-a exprimat convingerea că „există o șansă de 99% ca și reclamantul să fie trimis în judecată” și că reclamantul „a avut făcut mult mai multe”. În timp ce o parte din declarație, în special referirea la vinovăția reclamantului în ceea ce privește alte posibile acte ilegale, oferă unele motive de îngrijorare, Curtea acceptă faptul că declarația considerată global poate fi interpretată ca o simplă afirmație a procurorului general că există suficiente probe pentru a susține un act de acuzare împotriva reclamantului și, prin urmare, pentru a justifica deschiderea urmăririi penale împotriva acestuia. Curtea observă că declarațiile din 19 februarie, 2 și 3 iulie 1997 au fost făcute de un procuror și de ministrul român al Internelor în calitate oficială, nu de politicieni. În consecință, în ciuda argumentelor contrare ale Guvernului, acestea nu pot fi considerate parte a unei dezbateri politice legitime, care ar putea permite un anumit grad de exagerare și utilizarea liberă a judecăților de valoare cu referire la rivali politici. Dimpotrivă, Curtea consideră că respectivii ar fi trebuit să o aibă o atenție deosebită în alegerea cuvintelor folosite pentru a descrie procedurile penale în curs, precum și evenimentele care au condus la punerea sub acuzare a reclamantului. Curtea nu poate fi de acord cu Guvernul că declarațiile contestate au fost strict și legal axate pe desfășurarea urmăririi penale împotriva reclamantului și consideră că acestea au fost făcute fără calificările sau rezervele necesare și au conținut cuvinte care au dus la declararea expresă și neechivocă a faptului că reclamantul comisese infracțiuni. Astfel, au prejudiciat cazul și nu au făcut altceva decât să încurajeze publicul să-l considere pe reclamant vinovat înainte să fi fost dovedit a fi vinovat conform legii. În consecință, Curtea constată că a fost încălcat dreptul reclamantului la prezumția de nevinovăție. Prin urmare, a fost încălcat art. 6 parag. 2 din Convenție (*CEDO, hotărârea din 20 decembrie 2011, în cauza G.C.P. contra României, parag. 54-61*).

- *prezumția de nevinovăție este garantată prin reglementarea separației funcțiilor judiciare* (de pildă, prin stabilirea incompatibilității procurorului de a fi judecător în cauza în care a efectuat acte de urmărire penală ori a judecătorului care admite plângerea împotriva unei soluții de netrimitere în judecată cu reținerea cauzei spre judecare să continue judecarea cauzei etc.);

- în cadrul regulilor procedurale, *prezumția de nevinovăție își găsește de cele mai multe ori aplicabilitatea ca regulă de probă*; învinuitul sau inculpatul nu este obligat să își dovedească nevinovăția, putând uza de dreptul la tăcere; sarcina probei incumbă organelor de urmărire penală, care sunt obligate să administreze probele necesare pentru dovedirea, dincolo de orice dubiu rezonabil, a existenței faptei, a elementelor constitutive ale infracțiunii, sub aspect subiectiv și obiectiv, precum și a lipsei vreunui impediment la punerea în mișcare sau exercitarea acțiunii penale, prevăzut de art. 10 C.proc.pen.;

- chiar dacă *prezumția de nevinovăție nu e de natură a conduce la stabilirea adevărului într-o cauză penală* (protejând atât persoanele care în realitate au săvârșit o faptă prevăzută de legea penală, cât și pe cele nevinovate), ea constituie elementul central al raționamentului judecătorului, care va trebui să dispună întotdeauna o soluție de achitare în cazul în care din probele administrate nu rezultă dincolo de orice dubiu rezonabil vinovăția inculpatului (*in dubio pro reo*);

- *prezumția de nevinovăție nu este o prezumție absolută, ci una relativă*, putând fi răsturnată prin probe certe de vinovăție; este însă esențial ca probele să fie administrate cu respectarea principiilor legalității și loialității; folosirea procedurilor neloiiale în obținerea probelor (de pildă, constrângeri fizice, amenințări, provocări) aduce implicit atingere prezumției de nevinovăție;

- nu este incompatibilă cu respectarea prezumției de nevinovăție existența unor situații în care sarcina probei este răsturnată; de pildă, învinuitul sau inculpatul trebuie să dovedească existența cauzelor justificative pe care le invocă (legitima apărare, starea de necesitate), cu excepția situației în care acestea sunt prezumate (de pildă, legitima apărare prezumată);

- nu se poate însă considera că este încălcată *prezumția de nevinovăție în cazul efectuării unei percheziții corporale sau domiciliare, al prelevării de probe biologice sau al examinărilor corporale, ori al dispunerii unei măsuri preventive sau a interceptării comunicărilor*;

- luarea, prelungirea sau menținerea măsurii arestării preventive pe parcursul procesului penal nu este incompatibilă cu respectarea prezumției de nevinovăție, nu implică pronunțarea judecătorului ori a instanței de judecată asupra fondului procesului (adică și asupra vinovăției inculpatului), ci numai asupra existenței unor probe sau indicii temeinice din care rezultă suspiciunea rezonabilă că o persoană a săvârșit o infracțiune, precum și a unuia dintre cazurile prevăzute de art. 148 C.proc.pen. sau asupra legalității și temeiniciei măsurii privative de libertate și necesității prelungirii sau menținerii acesteia;

- odată ce vinovăția unei persoane a fost stabilită cu privire la săvârșirea unei infracțiuni, *prezumția de nevinovăție nu își găsește aplicarea în raport cu aprecierile formulate în hotărârea instanței, cu excepția situației în care sunt de o asemenea natură și într-un asemenea grad, încât aduc o nouă acuzație penală în sensul autonom prevăzut de Convenția europeană*;

- după pronunțarea unei hotărâri definitive de achitare, nevinovăția este stabilită cu efecte *erga omnes*; totuși, și după rămânerea definitivă a hotărârii de achitare poate fi adusă atingere prezumției de nevinovăție, dacă instanța de judecată ce soluționează o cerere de despăgubiri întemeiată pe dispozițiile art. 504-507 C.proc.pen. face aprecieri din care rezultă existența unor suspiciuni cu privire la nevinovăția persoanei achitate¹.

Prin adoptarea prezumției de nevinovăție ca principiu de bază, distinct de celelalte drepturi care garantează și ele libertatea persoanei – dreptul la apărare, respectarea demnității umane – s-au produs o serie de restructurări ale procesului penal și a concepției organelor judiciare, care trebuie să răspundă următoarelor cerințe: (i) vinovăția se stabilește în cadrul unui proces, cu respectarea garanțiilor procesuale, deoarece simpla învinuire nu înseamnă și stabilirea vinovăției; (ii) sarcina probei revine organelor judiciare, motiv pentru care interpretarea probelor se face în fiecare etapă a procesului penal, concluziile unui organ judiciar nefiind obligatorii și definitive pentru următoarea fază a procesului; la adoptarea unei hotărâri de condamnare, până la rămânerea definitivă, inculpatul are statutul de persoană nevinovată; (iii) la adoptarea unei hotărâri de condamnare definitivă prezumția de nevinovăție este răsturnată cu efecte *erga omnes*; (iv) hotărârea de condamnare trebuie să se bazeze pe probe certe de vinovăție, iar în caz de îndoială, ce nu poate fi înlăturată prin probe, trebuie să se pronunțe o soluție de achitare. Toate aceste cerințe sunt argumente pentru transformarea concepției asupra prezumției de nevinovăție, dintr-o simplă regulă, garanție a unor drepturi fundamentale, într-un drept distinct al fiecărei persoane, de a fi tratată ca nevinovată până la stabilirea vinovăției printr-o hotărâre penală definitivă.

Regula *in dubio pro reo* constituie un complement al prezumției de nevinovăție, un principiu instituțional care reflectă modul în care principiul aflării adevărului, consacrat în art. 3 C.proc.pen., se regăsește în materia probațiunii. Ea se explică prin aceea că, în măsura în care dovezile administrate pentru susținerea vinovăției celui acuzat conțin o informație îndoielnică tocmai cu privire la vinovăția făptuitorului în legătură cu fapta imputată, autoritățile judecătorești penale nu-și pot forma o convingere care să se constituie într-o certitudine și, de aceea, ele trebuie să concluzioneze în sensul nevinovăției acuzatului și să-l achite. Înainte de a fi o problemă de drept, regula *in dubio pro reo* este o problemă de fapt. Înfăptuirea justiției penale cere ca judecătorii să nu se întemeieze, în hotărârile pe care le pronunță, pe probabilitate, ci pe certitudinea dobândită pe bază de probe decisive, complete, sigure, în măsură să reflecte realitatea obiectivă (fapta supusă judecății). Numai așa se formează convingerea, izvorâtă din dovezile

¹ Astfel, în cauza *Del Latte*, Curtea Europeană a arătat că „o hotărâre judecătorească de respingere a cererii de acordare de despăgubiri pentru perioada în care persoana s-a aflat în stare de arest preventiv, hotărâre întemeiată pe existența unor suspiciuni cu privire la săvârșirea infracțiunii sau pe aprecierea că s-ar fi putut dispune condamnarea în cazul în care persoana ar fi fost acuzată de o altă infracțiune, încalcă prevederile art. 6 parag. 2 din Convenția europeană” (CEDO, hotărârea din 9 noiembrie 2004, în cauza *Del Latte contra Olandei*, parag. 30-34).

administrată în cauză, că realitatea obiectivă (fapta supusă judecății) este, fără echivoc, cea pe care o înfățișează realitatea reconstituită cu ajutorul probelor în scopul cunoașterii. Chiar dacă în fapt s-au administrat probe în sprijinul învinuirii, iar alte probe nu se întrevăd ori pur și simplu nu există și totuși îndoiala persistă în ce privește vinovăția, atunci îndoiala este «echivalentă cu o probă pozitivă de nevinovăție» și deci inculpatul trebuie achitat (*I.C.C.J., secția penală, decizia nr. 3465/2007, www.legalis.ro*).

Potrivit art. 52 C.proc.pen., care consacră prezumția de nevinovăție, orice persoană este considerată nevinovată până la stabilirea vinovăției sale printr-o hotărâre penală definitivă. În cazul în care probele referitoare la vinovăție nu sunt certe, sigure, complete, ci există îndoială cu privire la vinovăția inculpatului, se aplică regula *in dubio pro reo*, potrivit căreia orice îndoială operează în favoarea inculpatului, iar pe baza acesteia, soluția ce se impune este achitarea inculpatului de către instanța de judecată (*I.C.C.J., secția penală, decizia nr. 3465/2007, www.legalis.ro*).

Potrivit art. 5² C.proc.pen., „orice persoană este considerată nevinovată până la stabilirea vinovăției sale printr-o hotărâre penală definitivă”. Prin adoptarea prezumției de nevinovăție ca principiu de bază, distinct de celelalte drepturi care garantează și ele libertatea persoanei – dreptul la apărare, respectarea demnității umane – s-au produs o serie de restructurări ale procesului penal și ale concepției organelor judiciare, care trebuie să răspundă următoarelor cerințe: vinovăția se stabilește în cadrul unui proces, cu respectarea garanțiilor procesuale, deoarece simpla învinuire nu înseamnă și stabilirea vinovăției; sarcina probei revine organelor judiciare, motiv pentru care interpretarea probelor se face în fiecare etapă a procesului penal, concluziile unui organ judiciar nefiind obligatorii și definitive pentru următoarea fază a procesului; la adoptarea unei hotărâri de condamnare, până la rămânerea definitivă, inculpatul are statutul de persoană nevinovată; la adoptarea unei hotărâri de condamnare definitive prezumția de nevinovăție este răsturnată cu efecte *erga omnes*; hotărârea de condamnare trebuie să se bazeze pe probe certe de vinovăție, iar în caz de îndoială, ce nu poate fi înlăturată prin probe, trebuie să se pronunțe o soluție de achitare. Toate aceste cerințe sunt argumente pentru transformarea concepției asupra prezumției de nevinovăție, dintr-o simplă regulă, garanție a unor drepturi fundamentale, într-un drept distinct al fiecărei persoane, de a fi tratată ca nevinovată până la stabilirea vinovăției printr-o hotărâre penală definitivă. Având în vedere că, la pronunțarea unei condamnări, instanța trebuie să-și întemeieze convingerea vinovăției inculpatului pe bază de probe sigure, certe și întrucât în cauză probele în acuzare nu au un caracter cert, nu sunt decisive sau sunt incomplete, lăsând loc unei nesiguranțe în privința vinovăției inculpatului, se impune a se da eficiență regulii potrivit căreia „orice îndoială este în favoarea inculpatului” (*in dubio pro reo*). Regula *in dubio pro reo* constituie un complement al prezumției de nevinovăție, un principiu instituțional care reflectă modul în care principiul aflării adevărului, consacrat în art. 3 C.proc.pen., se regăsește în materia probațiunii. Chiar dacă în fapt s-au administrat probe în sprijinul învinuirii, iar alte probe nu se întrevăd ori pur și

simplu nu există și totuși îndoiala persistă în ceea ce privește vinovăția, atunci îndoiala este „echivalentă cu o probă pozitivă de nevinovăție” și deci inculpatul trebuie achitat (*C.A. Timișoara, secția penală, decizia penală nr. 1031/ 2010, în B.J.C.A. Timișoara 2010*).

b) o regulă de fond ce reprezintă un veritabil drept subiectiv al învinuitului sau inculpatului care trebuie respectat de toate persoanele (atât de legiuitor, cât și de organele judiciare sau de terți) și care trebuie protejat; în situația în care, prin actele efectuate de o persoană este adusă atingere prezumției de nevinovăției, poate fi angajată răspunderea delictuală a celui vinovat în condițiile art. 1349 NCC și art. 1357 NCC (de pildă, efectuarea unui sondaj cu privire la vinovăția unei persoane ori cu privire la pedeapsa pe care aceasta o poate primi);

- opiniile și informațiile care privesc proceduri penale în curs nu ar trebui să fie comunicate sau difuzate prin mass-media, decât dacă acestea nu încalcă prezumția de nevinovăție a acuzatului;

- dreptul la informare al publicului cu privire la procedurile penale, precum și dreptul la liberă exprimare a jurnaliștilor trebuie să fie exercitate astfel încât să nu fie adusă atingere prezumției de nevinovăție¹;

- în vederea respectării prezumției de nevinovăție, art. 82 alin. (6) din Legea nr. 275/2006 prevede că persoanele reținute sau arestate preventiv poartă ținută civilă; această măsură este necesară pentru a se evita orice eventuală asociere a acestora cu persoanele condamnate, care pot purta o anumită uniformă a penitenciarului în care sunt deținute;

- protecția prezumției de nevinovăție ca drept subiectiv este realizată și prin incriminarea denunțării calomnioase (art. 259 C.pen.).

Secțiunea a 8-a. Garantarea dreptului de apărare

- dreptul la apărare reprezintă ansamblul garanțiilor procesuale acordate de lege părților în cadrul unei proceduri penale sau procesului penal, în vederea apărării eficiente a drepturilor și intereselor legitime ale acestora;

- apărarea se poate exercita atât personal, cât și prin apărător, și constă în: posibilitatea de a avea acces la dosarul cauzei în vederea consultării acestuia, de a participa la urmărirea penală și la judecată, de a propune administrarea de probe în condițiile prevăzute de lege, de a ridica excepții și de a pune concluzii, de a exercita căile de

¹ Recomandarea Comitetului de Miniștri (2003) 13 cu privire la difuzarea informațiilor prin mass-media în legătură cu procedurile penale (disponibilă pe site-ul www.coe.int) prevede printre altele următoarele principii: publicul trebuie să poată primi informații despre activitățile autorităților judiciare și ale serviciilor de poliție prin intermediul mass-media (principiul nr. 1). Opiniile și informațiile care privesc proceduri penale în curs nu ar trebui să fie comunicate sau difuzate prin mass-media, doar dacă acestea nu aduc atingere prezumției de nevinovăție a suspectului sau a acuzatului (principiul nr. 2). De asemenea, autoritățile judiciare și poliția trebuie să se abțină de la a da publicității informații care ar putea să dăuneze în mod substanțial echității procedurilor (principiul nr. 10).

atac etc.; astfel, se realizează o contrapondere puterilor investigative ale statului, de natură a contribui la aflarea adevărului în cauza penală;

- orice parte are dreptul să fie asistată de apărător în orice procedură penală; în tot cursul procesului penal, organele de urmărire penală sau instanța au obligația să asigure părților deplina exercitare a dreptului la apărare; în acest sens, Curtea Europeană a arătat¹ că este necesar a fi protejate „nu drepturi teoretice sau iluzorii, ci drepturi concrete și efective (...) mai ales în ceea ce privește dreptul la apărare, având în vedere importanța rolului pe care dreptul la un proces echitabil, din care derivă, îl joacă într-o societate democratică”;

Dreptului oricăreia dintre părți de a fi asistată de apărător îi corespunde obligația corelativă a organelor judiciare de a asigura părților deplina exercitare a drepturilor procesuale, în condițiile prevăzute de lege. La primul termen de judecată cu procedura legal îndeplinită, într-o cauză având ca obiect plângerea împotriva rezoluției de neîncepere a urmăririi penale, instanța de fond a respins cererea petentului de amânare a cauzei în vederea angajării unui apărător, deși era prima de acest gen. Procedând astfel, prima instanță nu a respectat garanțiile prevăzute în art. 6 C.proc.pen., producând părții o vătămare evidentă, care nu poate fi înlăturată altfel decât prin casarea sentinței recurate și trimiterea cauzei spre rejudecare (*Trib. București, secția I penală, decizia nr. 1673/2004, în C.P.J.P. 2000-2004, p. 676-678*).

- învinuitul și inculpatul beneficiază de anumite **drepturi specifice** reglementate de lege în vederea garantării unei apărări concrete și efective:

a) dreptul să fie asistat de apărător în tot cursul procesului penal, iar organele judiciare sunt obligate să-i aducă la cunoștință acest drept [art. 6 alin. (4) C.proc.pen. și art. 171 alin. (1) C.proc.pen.]. În cazul în care prezența învinuitului sau inculpatului nu este obligatorie și dacă instanța nu apreciază ca necesară prezența acestuia, apărarea este exercitată și în lipsă, prin asigurarea reprezentării. Pe lângă dreptul general de a fi asistat de un apărător în tot cursul procesului penal, legiuitorul a mai prevăzut strict și limitativ anumite cazuri în care este absolut necesară apărarea calificată a învinuitului sau inculpatului [art. 171 alin. (2) și (3) C.proc.pen.]. Orice persoană are dreptul să-și aleagă în mod liber avocatul [art. 2 alin. (4) din Legea nr. 51/1991]. Asistența juridică a învinuitului sau inculpatului este asigurată prin intermediul avocaților înscriși în tabloul baroului din care fac parte, barou component al U.N.B.R.;

Instanța a respins nejustificat atât cererea inculpatului de amânare a cauzei, cât și cererea de repunere a cauzei pe rol. Se constată, pe de o parte, că lipsa apărătorului ales a fost determinată de starea sa de sănătate, imposibilitatea prezentării fiind dovedită prin adeverința medicală, iar, pe de altă parte, nu se poate reține o exercitare abuzivă a dreptului la apărare. Sub acest aspect, trebuie reținut faptul că apărătorul ales al inculpatului s-a prezentat la toate termenele de judecată, nefiind îndeplinite cerințele prevăzute de art. 171 alin. (4) C.proc.pen.

¹ A se vedea CEDO, hotărârea din 13 mai 1980, în cauza *Artico contra Italiei*, parag. 33.

Mai mult, potrivit textului anterior invocat, instanța are obligația, după desemnarea unui apărător din oficiu, să-i acorde acestuia timpul necesar pentru pregătirea apărării, care nu putea fi mai mic de 3 zile. În cauză, instanța a desemnat un apărător din oficiu la data judecării cauzei, nesocotind, astfel, dispozițiile imperative prevăzute de lege. Respingând cererile de amânare a judecării cauzei și de repunere pe rol pentru pregătirea apărării, formulate de către apărătorul ales al inculpatului, instanța a încălcat prevederile menționate anterior și nu a asigurat inculpatului o apărare efectivă în proces (*I.C.C.J., secția penală, decizia nr. 4075/2005, www.legalis.ro*).

b) dreptul de a fi informat, de îndată după începerea urmăririi penale și mai înainte de a fi audiat, despre fapta pentru care este cercetat, încadrarea juridică a acesteia și de a i se asigura posibilitatea pregătirii și exercitării apărării; încălcarea acestui drept poate atrage nulitatea relativă a actelor de urmărire penală efectuate;

- potrivit art. 3 din Directiva nr. 2012/13/UE privind dreptul la informare în cadrul procedurilor penale¹, statele membre se asigură că persoanele suspectate sau acuzate sunt informate prompt cu privire la cel puțin următoarele drepturi procedurale, astfel cum se aplică în dreptul intern, pentru a asigura posibilitatea exercitării efective a drepturilor respective:

¹ Potrivit preambulului Directivei, autoritățile competente ar trebui să informeze cu promptitudine persoanele suspectate sau acuzate cu privire la drepturile respective, așa cum se aplică ele conform dreptului intern, care sunt esențiale pentru garantarea caracterului echitabil al procedurilor, verbal sau în scris, astfel cum se prevede în prezenta directivă. Pentru a permite exercitarea practică și efectivă a acestor drepturi, informațiile ar trebui furnizate cât mai curând în cursul procedurilor și cel târziu înainte de primul interogatoriu oficial al persoanei suspectate sau acuzate de către poliție sau de către o altă autoritate competentă. Persoanele acuzate de săvârșirea unei infracțiuni ar trebui să primească toate informațiile referitoare la acuzare, astfel încât să-și poată pregăti apărarea și să se garanteze echitatea procedurilor penale. Informațiile puse la dispoziția persoanelor suspectate sau acuzate cu privire la fapta penală de a cărei comitere sunt suspectate ar trebui să fie furnizate cu promptitudine, cel târziu înainte de primul lor interogatoriu oficial, de către poliție sau de către o altă autoritate competentă și fără a aduce atingere desfășurării anchetei în curs. Ar trebui furnizată o descriere suficient de detaliată a faptelor, inclusiv, dacă se cunosc, a momentului și locului, referitoare la infracțiunea de a cărei comitere sunt suspectate sau acuzate persoanele, precum și a încadrării juridice posibile a infracțiunii prezumate, având în vedere etapa procedurilor penale în care se furnizează o astfel de descriere, astfel încât să se garanteze caracterul echitabil al procedurilor menționate și să se permită exercitarea efectivă a dreptului la apărare. În cazul în care, în cursul procedurilor penale, detaliile acuzării se modifică într-o măsură care să afecteze în mod substanțial poziția persoanei suspectate sau acuzate, modificările ar trebui să i se comunice persoanei respective atunci când este necesar pentru garantarea caracterului echitabil al procedurilor și la timp pentru a permite exercitarea efectivă a dreptului la apărare. Documentele și, dacă este cazul, fotografiile și înregistrările audio și video care sunt esențiale pentru contestarea efectivă a legalității unei arestări sau detenției unor persoane suspectate sau acuzate, în conformitate cu dreptul intern, ar trebui să fie puse la dispoziția persoanelor suspectate sau acuzate sau a avocaților acestora cel târziu înainte ca autoritatea judiciară competentă să fie chemată să se pronunțe cu privire la legalitatea arestării sau detenției în conformitate cu art. 5 alin. (4) din Convenția europeană și cu suficient timp înainte pentru a permite exercitarea efectivă a dreptului de a contesta legalitatea arestării sau detenției.

(i) dreptul de a fi asistat de un avocat; (ii) orice drept la consiliere juridică gratuită și condițiile pentru obținerea unei astfel de consilieri; (iii) dreptul de a fi informat cu privire la acuzare, în conformitate cu art. 6 (potrivit art. 6: Statele membre se asigură că persoanele suspectate sau acuzate primesc informații cu privire la fapta penală de a cărei comitere aceasta sunt suspectate sau acuzate. Informațiile respective se furnizează cu promptitudine și cu detaliile necesare pentru a se putea garanta caracterul echitabil al procedurilor și exercitarea efectivă a dreptului la apărare. Statele membre se asigură că persoanele suspectate sau acuzate care sunt arestate sau reținute sunt informate cu privire la motivele arestării sau reținerii, inclusiv cu privire la fapta penală de a cărei comitere sunt suspectate sau acuzate. Statele membre se asigură că, cel târziu la prezentarea fondului acuzații în instanță, se oferă informații detaliate cu privire la acuzare, inclusiv natura și încadrarea juridică a infracțiunii, precum și forma de participare a persoanei acuzate. Statele membre se asigură că persoanele suspectate sau acuzate sunt informate cu promptitudine cu privire la orice modificare a informațiilor oferite în conformitate cu prezentul articol, acolo unde este necesar pentru a garanta caracterul echitabil al procedurilor); (iv) dreptul la interpretare și traducere; (v) dreptul de a păstra tăcerea.

Din analiza cauzei rezultă că în mod corect prima instanță a constatat că se impune restituirea cauzei la procuror în vederea refacerii urmăririi penale, ca urmare a încălcării dreptului la apărare al inculpatului V.T.C. Astfel, în succesiunea măsurilor procesuale dispuse de către procuror și a mijloacelor de probă administrate, prima instanță a evidențiat încălcările dreptului la apărare, în sensul că în intervalul de timp scurs între momentul adoptării rezoluției de începere a urmăririi penale – 6 ianuarie 2011, ora 15⁰⁰ – și acela al aducerii la cunoștință a învinuirii și a dreptului la apărare – 11 ianuarie 2011, ora 10⁴⁵ (potrivit consemnărilor olografe ale învinuitului și apărătorului său) organul de urmărire penală a procedat – mai înainte de a-l fi încunoștințat pe inculpat (pe atunci, doar învinuitul V.T.C.) și în lipsa vreunui apărător – la audierea, **în ziua de 6 ianuarie 2011**, între orele 15⁰⁵ și 19⁰⁰, a persoanei vătămate Ș.P.D., căreia i s-a luat o declarație olografă și una „pe formular” și a martorilor (lucrători de poliție judiciară) D.M., V.M. și Z.S., cu mențiunea că în cuprinsul dispozitivului ordonanței procurorului din 13 ianuarie 2011, ora 9⁰⁰, primii doi martori – D.M. și V.M. – apar ca părți vătămate. **În ziua de 7 ianuarie 2011**, între orele 10³⁰ și 12²⁵, au fost audiați martori (de asemenea lucrători de poliție judiciară). Ulterior, **în ziua de 10 ianuarie 2011**, același procuror i-a audiat ca martori pe numiții M.M. (orele 10²⁰-11⁰⁵) și Ș.C. (orele 12⁰⁰-12⁴⁰), ambii asistați de apărător ales, avocat Ș.M. (potrivit delegațiilor avocațiale emise chiar în aceea zi), precum și pe numitul P.M. (orele 13⁰⁰-14⁰⁰). De asemenea, au fost audiați ca martori, de către lucrătorii de poliție judiciară delegați de procuror, numiții D.C.C.M. (11 ianuarie 2011, orele 14²⁵-15³⁰), D.M.G. (12 ianuarie 2011, orele 8¹⁰-9¹⁵), G.A.A. (12 ianuarie 2011, orele 9¹⁰-9⁴⁵) și P.N.A. (12 ianuarie 2011, orele 8²⁰-9¹⁰), toți agenți de poliție. Pe niciuna din declarațiile mai sus arătate nu se află vreo mențiune din care să rezulte că la audiere ar fi asistat – potrivit art. 172 alin. (1) teza I C.proc.pen. – un apărător al învinuitului V.T.C. Aceste omisiuni apar și la audierea martorilor P.M. (la 10 ianuarie 2011, orele

13⁰⁰-14⁰⁰), D.C.C.M. (la 11 ianuarie 2011) și D.M.G., G.N.A. și P.N.A. (toți, la 12 ianuarie 2011), din moment ce apărătorul ales al învinutului depusese la dosar, odată cu delegațiile avocațiale privind pe M.M. și pe Ș.C., și pe aceea privindu-l pe sus-numitul învinut. Instanța de control judiciar constată la rândul său că, în desfășurarea urmăririi penale, a fost încălcat dreptul la apărare efectivă a inculpatului V.T.C. Prin nerespectarea dispozițiilor privind asistarea învinutului V.T.C. de către apărător, fiind încălcat dreptul la apărare efectivă se impune restituirea cauzei la procuror pentru refacerea urmăririi penale. Astfel, măsura procesuală a începerii urmăririi penale față de făptuitorul V.T.C. a fost dispusă prin rezoluția de începere a urmăririi penale de la 6 ianuarie 2011, ora 15⁰⁰, iar aducerea la cunoștință a învinuirii și a dreptului la apărare a fost realizată la 11 ianuarie 2011, în prezența învinutului și apărătorului, conform mențiunilor în acest sens. Potrivit art. 6 alin. (3) C.proc.pen., legiuitorul a statuat că „organele judiciare au obligația să-l încunoștințeze, de îndată și mai înainte de a-l audia, pe învinuit sau pe inculpat despre fapta pentru care este cercetat, încadrarea juridică a acesteia și să-i asigure posibilitatea pregătirii și exercitării apărării”. Așadar, aducerea la cunoștință a începerii urmăririi penale și posibilității angajării unui apărător, învinutului V.T.C. a avut loc la cinci zile de la începerea urmăririi penale, interval de timp ce excede accepțiunii sintagmei „de îndată” folosită de legiuitor. Mai mult, în această perioadă au fost administrate mijloacele de probă mai sus menționate, în lipsa unui apărător care să-și exercite activitățile specifice dreptului de asistență conferit de prevederile art. 172 C.proc.pen. Instanța de control judiciar apreciază că, chiar dacă la data de 7 ianuarie 2011, ora 16⁴⁰ a fost întocmit un proces-verbal de citare la domiciliul învinutului V.T.C., acest înscris avea drept scop numai citarea învinutului pentru data de 11 ianuarie 2011, ora 10⁰⁰, acesta neputând echivala cu vreo dovadă de aducere la cunoștință a învinuirii, precum și a dreptului la apărare sau de efectuarea altui act de urmărire penală. Altfel spus, chiar dacă asistența în raport cu infracțiunile pentru care s-a început urmărirea penală față de învinuit [art. 239 alin. (1), (2) și (5) C.pen. art. 271 alin. (1) C.pen.] nu era obligatorie, iar aducerea la cunoștință a învinuirii și a dreptului la apărare a avut loc la un interval de cinci zile, procurorul nu avea posibilitatea administrării vreunui mijloc de probă, ceea ce ar fi condus la respectarea garanției efective a dreptului la apărare prevăzută de art. 172 alin. (1) C.proc.pen. Instanța de control judiciar nu poate avea în vedere critica formulată de către procuror în sensul că apărarea nu ar fi uzat de calea plângerii împotriva ordonanței date de procuror asupra probelor solicitate de învinuit, întrucât, așa cum rezultă din dosarul de urmărire penală, cererile apărării de readministrare a probelor au fost respinse, atât de către procuror prin ordonanța din 4 februarie 2011, cât și de către procurorul șef secție, prin rezoluția din 21 februarie 2011 prin care, în temeiul art. 278 alin. (1) C.proc.pen., a fost respinsă, ca neîntemeiată, plângerea formulată împotriva ordonanței din 4 februarie 2011 și altor ordonanțe prin care au fost respinse probele în apărare solicitate de inculpat, dreptul la apărare efectivă a învinutului V.T.C. fiind încălcat. De asemenea, instanța de recurs consideră că în administrarea mijloacelor de probă menționate, prezența apărătorului îi conferea dreptul de a formula cereri, concluzii, plângeri, potrivit sferei noțiunii de asistență așa cum prevăd dispozițiile art. 171 alin. (1) și art. 172 alin. (1) C.proc.pen.,

existând însă posibilitatea permiterii de către procuror să formuleze întrebări cu ocazia audierii părții vătămate și a martorilor, ceea ce ar fi condus la realizarea deplină a garanției dreptului la apărare. Instanța de control judiciar apreciază că ascultarea părții vătămate și a martorilor în instanță, cu ocazia cercetării judecătorești, nu poate complini obligația procurorului de administrare cu respectarea efectivă a dreptului la apărare a tuturor mijloacelor de probă. Așadar, nu poate fi avută în vedere critica Parchetului potrivit căreia nu există temeii legal pentru restituirea cauzei la Parchet pentru ascultarea părții vătămate și a martorilor, întrucât dispozițiile art. 333 C.proc.pen. sunt abrogate; în cauză refacerea urmăririi penale se impune ca urmare a încălcării dreptului la apărare al învinuitului, prin lipsa avocatului său la efectuarea actelor de urmărire penală în condițiile în care nu i-a fost adusă la cunoștință, de îndată, învinuirea și posibilitatea de a-și angaja apărător și nicidecum pentru completarea urmăririi penale. În raport cu cele mai sus menționate, instanța de control judiciar apreciază că prin nerespectarea dreptului efectiv la apărare s-a produs o vătămare în realizarea actelor de urmărire penală, ce a fost invocată în mod corect în condițiile art. 197 alin. (1) și (4) C.proc.pen., ceea ce impune refacerea urmăririi penale potrivit art. 332 alin. (2) C.proc.pen. Așa după cum rezultă din norma mai sus invocată, legiuitorul nu face nicio distincție cu privire la felul asistenței învinuitului sau inculpatului (facultativă sau obligatorie), spre deosebire de dispozițiile art. 197 alin. (2) C.proc.pen., unde se specifică expres asistența obligatorie, așa încât în contextul concret al cauzei, efectuarea actelor de urmărire penală, respectiv administrarea mijloacelor de probă arătate în lipsa apărătorului, în condițiile în care nu i s-a adus la cunoștință învinuirea și dreptul de a-și angaja apărător sunt încălcări ce atrag refacerea urmăririi penale, cu efectuarea actelor de urmărire penală cu respectarea dreptului la apărare în condițiile prevăzute de lege (*I.C.C.J., completul de 5 judecători, decizia nr. 242/2012, nepublicată*).

c) dreptul de a nu da nicio declarație pe parcursul procesului penal, atrăgându-i-se atenția că dacă refuză să dea declarații nu va suferi nicio consecință defavorabilă, iar dacă va da declarații acestea vor putea fi folosite ca mijloace de probă împotriva sa; înainte de a da prima declarație scrisă sau de a fi audiat, organele de urmărire penală trebuie să aducă la cunoștința învinuitului sau inculpatului atât dreptul la tăcere, cât și dreptul de a avea un apărător; nerespectarea acestei obligații atrage sancțiunea excluderii probei nelegal administrate;

d) efectuarea unor acte de urmărire penală, ca percheziția, cercetarea la fața locului, reconstituirea, trebuie să se realizeze în prezența învinuitului sau inculpatului în vederea respectării dreptului la apărare prin propria persoană;

e) luarea unei măsuri preventive este condiționată de audierea prealabilă a învinuitului sau inculpatului în prezența apărătorului;

f) finalizarea urmăririi penale dă dreptul învinuitului sau inculpatului de a lua cunoștință de întreg materialul de urmărire penală administrat în cauză, ca manifestare particulară a principiului egalității armelor în cadrul procesului penal;

g) organele de urmărire penală și instanța au obligația de a dispune citarea învinuitului sau inculpatului în vederea prezentării la proces;

h) în cazul în care inculpatul este privat de libertate, prezența acestuia la judecată și citarea la fiecare termen sunt obligatorii;

i) în cursul judecății, inculpatul are dreptul să ia cunoștință de dosar, beneficiind de înlesnirile necesare pregătirii apărării [art. 294 alin. (2) C.proc.pen.]; de asemenea, are dreptul de a solicita administrarea de noi probe în apărare, de a formula cereri (restituirea, amânarea, comunicarea notelor privind desfășurarea ședinței) sau excepții (nulitatea actului de sesizare, excepția de necompetență materială sau teritorială, excepția de neconstituționalitate);

j) în faza dezbaterilor, inculpatul are cuvântul, în scopul comentării probelor în acuzare, a prezentării argumentelor pentru care se impune reținerea unor probe în apărare, a dezbaterii încadrării juridice sau a individualizării pedepsei;

k) după încheierea dezbaterilor, inculpatul are ultimul cuvânt, care îi dă posibilitatea de a-și prezenta apărarea fără a fi întrerupt sau fără a i se pune întrebări;

Din încheierea de dezbateri rezultă că inculpatul a fost prezent personal, iar instanța de apel a omis să-i acorde ultimul cuvânt. Această încălcare a dreptului la apărare este sancționată cu nulitatea relativă și conduce la anularea deciziei pronunțate în apel, conform art. 197 alin. (4) C.proc.pen., această măsură fiind necesară pentru aflarea adevărului și justa soluționare a cauzei (C.A. București, secția a II-a penală, decizia nr. 890/2005, în C.P.J.P. 2005, p. 172-173).

l) în cursul judecării căilor ordinare de atac (indiferent dacă sunt sau nu declarate de inculpat), inculpatul beneficiază de posibilitatea de a formula cereri, invoca excepții, solicita noi probe în apărare, dezbate toate motivele de apel sau recurs formulate în apărare sau pe cele redactate de procuror etc.

Secțiunea a 9-a. Desfășurarea procedurilor penale în limba română. Dreptul la asistență gratuită din partea unui interpret

- întreaga activitate procesuală penală, scrisă și orală, trebuie să se efectueze în limba română;

- limba română este limba oficială în cadrul procedurilor penale;

- folosirea limbii române în procedurile judiciare este o expresie a suveranității statului;

- legiuitorul român reglementează ***dreptul la asistență gratuită din partea unui interpret dacă:***

a) părțile sau o altă persoană care urmează să fie ascultată nu vorbesc sau nu înțeleg limba română ori nu se pot exprima [art. 128 alin. (4) din Constituție, art. 8 și art. 128 C.proc.pen.];

- este asigurată, în mod gratuit, posibilitatea de a lua cunoștință de toate actele și lucrările dosarului, dreptul de a vorbi, precum și dreptul de a pune concluzii în instanță prin interpret;

- de acest drept beneficiază cetățenii străini și apatrizii care nu vorbesc sau nu înțeleg limba română sau persoanele care datorită unor dizabilități nu se pot exprima ori nu pot auzi în raporturile acestora cu organele de urmărire penală sau cu instanța;

- în situația în care cetățenii străini sau apatrizii vorbesc mai multe limbi, trebuie desemnat un singur interpret pentru limba în care aceștia vor să le fie tradusă procedura; de asemenea, în vederea garantării caracterului echitabil al procedurilor, dreptul la interpretare trebuie asigurat pentru comunicarea dintre învinuit sau inculpat și avocații acestora, care are legătură directă cu ascultarea sau cu introducerea unei căi de atac;

- în cazul în care nu există niciun interpret autorizat pentru limba sau dialectul pe care cetățenii străini sau apatrizii o vorbesc sau înțeleg, sau un asemenea interpret nu poate fi în mod obiectiv prezent în fața organelor judiciare (în cazul limbilor în care există un număr foarte mic de interpreți autorizați și se dovedește că în mod obiectiv, datorită unor circumstanțe speciale, acesta nu poate fi prezent), iar efectuarea actului procesual sau luarea unei măsuri procesuale are caracter de urgență și impune participarea unui interpret, se poate asigura interpretarea de către o persoană care dovedește în mod cert cunoașterea limbii sau a dialectului (de exemplu, un reprezentant al statului sau al minorității a cărei limbă o vorbește inculpatul);

- dreptul de a lua cunoștință de toate actele și lucrările dosarului prin intermediul unui interpret nu echivalează cu dreptul ca toate actele efectuate în cadrul urmăririi penale sau judecării să fie traduse¹;

¹ Art. 3 al Directivei nr. 2010/64/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 20 octombrie 2010 privind dreptul la interpretare și traducere în cadrul procedurilor penale (disponibilă pe site-ul www.curia.europa.eu), care trebuie transpusă de statele membre până în octombrie 2013, intitulat *Dreptul la traducerea documentelor esențiale*, prevede că:

„(1) Statele membre se asigură că persoanelor suspectate sau acuzate, care nu înțeleg limba în care se desfășoară procedurile penale respective, li se furnizează într-un interval rezonabil de timp traducerea scrisă a tuturor documentelor esențiale pentru a se garanta faptul că respectivele persoane pot să își exercite dreptul la apărare și pentru a garanta caracterul echitabil al procedurilor.

(2) *Documentele esențiale includ orice decizie de privare de libertate a unei persoane, orice rechizitoriu sau act de inculpare și orice hotărâre judecătorească.*

(3) Autoritățile competente decid în fiecare caz în parte dacă mai există și alte documente esențiale. Persoanele suspectate sau acuzate sau avocații acestora pot înainta o cerere motivată în acest scop.

(4) Nu se impune obligația de a traduce acele părți din documentele esențiale care nu sunt relevante pentru obiectivul de a permite persoanelor suspectate sau acuzate să cunoască cazul instrumentat împotriva lor.

(5) Statele membre se asigură că, în conformitate cu procedurile din legislația națională, persoanele suspectate sau acuzate au dreptul să exercite o cale de atac împotriva oricărei decizii care dispune că nu este necesară traducerea documentelor sau a unor părți din acestea și că, atunci când s-a asigurat traducerea, respectivele persoane au posibilitatea de a reclama faptul că traducerea nu este de o calitate suficientă pentru a garanta caracterul echitabil al procedurilor.

(6) În cadrul procedurilor de executare a unui mandat european de arestare, statul membru de executare se asigură că autoritățile sale competente asigură traducerea scrisă a acestui document oricărei persoane supuse unei asemenea proceduri, care nu înțelege limba în care

- învinuitul sau inculpatul trebuie să beneficieze numai de traducerea actelor procesuale sau procedurale relevante (rezoluția prin care este începută urmărirea penală, ordonanța de punere în mișcare a acțiunii penale, rechizitoriul, sentința etc.) în vederea garantării dreptului la apărare;

- în cazul în care unele dintre înscrisurile aflate în dosarul cauzei sau prezentate în instanță sunt redactate într-o altă limbă decât cea română, acestea trebuie traduse prin intermediul unor traducători autorizați.

b) cetățenii români aparținând minorităților naționale doresc să își exercite dreptul de a se exprima în limba maternă în fața instanțelor de judecată.

- în vederea garantării acestui drept, dacă una sau mai multe părți solicită să se exprime în limba maternă, instanța de judecată trebuie să asigure, în mod gratuit, folosirea unui interpret sau traducător autorizat;

- cererile scrise și actele procedurale trebuie întocmite numai în limba română. Dezbaterile purtate de părți în limba maternă se înregistrează, consemnându-se în limba română. Obiecțiunile formulate de cei interesați cu privire la traduceri și consemnarea acestora se rezolvă de instanța de judecată până la încheierea dezbaterilor din acel dosar, făcându-se mențiune despre aceasta în încheierea de ședință;

- activitatea de interpret și traducător pentru instanțele judecătorești, parchetele de pe lângă instanțele judecătorești, organele de cercetare penală, avocați se efectuează de persoane atestate în profesie și autorizate de Ministerul Justiției;

- interpretul are obligația să se prezinte la chemarea organelor de urmărire penală, să depună jurământul înainte de a fi ascultat și să semneze pe toate actele întocmite, pentru conformitate, atunci când acestea au fost redactate sau consemnarea s-a făcut în baza traducerii sale;

- organele judiciare au obligația procedurală pozitivă să se asigure că interpretarea este de o calitate corespunzătoare pentru garantarea caracterului echitabil al procedurilor, în special prin garantarea faptului că învinuitul sau inculpatul cunosc cauza și pot să își exercite dreptul la apărare;

- interpretul care se află într-unul din cazurile de incompatibilitate prevăzute de lege are obligația de a se abține, în caz contrar putând fi recuzat de orice parte sau de procuror;

este redactat mandatul european de arestare sau limba în care acesta a fost tradus de către statul membru emitent.

(7) Prin derogare de la normele generale instituite în alineatele (1), (2), (3) și (6), o traducere orală sau un rezumat oral al documentelor esențiale pot fi furnizate în locul unei traduceri scrise, cu condiția ca o astfel de traducere orală sau rezumat oral să nu prejudicieze caracterul echitabil al procedurilor.

(8) Orice renunțare la dreptul de a avea o traducere a documentelor menționate în prezentul articol trebuie să facă obiectul cerinței ca persoanele suspectate sau acuzate să fi beneficiat anterior de asistență juridică și să fi fost informate pe deplin în legătură cu consecințele renunțării lor sau ca renunțarea să fi fost neechivocă și făcută în mod voluntar.

(9) Traducerea furnizată în temeiul prezentului articol trebuie să fie de o calitate suficientă să garanteze caracterul echitabil al procedurilor, în special prin garantarea faptului că persoanele suspectate sau acuzate cunosc cazul instrumentat împotriva lor și pot să își exercite dreptul la apărare”.

- cheltuielile judiciare cu interpretul și traducătorul vor rămâne în sarcina statului indiferent de soluția dispusă de procuror sau pronunțată de instanță în cauză (de pildă, scoatere de sub urmărire penală, achitare, condamnare cu suspendarea sub supraveghere);

- încălcarea de către organele de urmărire penală sau de către instanțe a dreptului învinuitului sau inculpatului la asistență gratuită din partea unui interpret aduce o atingere gravă dreptului la un proces echitabil, prin imposibilitatea asigurării participării efective la desfășurarea procedurii a celor ce nu înțeleg sau nu vorbesc limba și lipsa unei apărări efective și eficiente. Prin urmare, actele procesuale sau procedurale efectuate cu încălcarea acestui drept sunt lovite de nulitate relativă, în condițiile art. 197 alin. (1) și (4) C.proc.pen.

Așa cum, potrivit art. 6 alin. (5) C.proc.pen., organele judiciare au obligația să încunoștințeze pe învinuit sau inculpat, înainte de a se lua prima declarație, despre dreptul de a fi asistat de un apărător, consemnându-se aceasta în procesul de ascultare, prin alin. (2) al aceluiași articol se prevede obligația ca în cursul procesului penal organele judiciare să asigure părților deplina exercitare a drepturilor procesuale în condițiile prevăzute de lege și să administreze probe necesare în apărare. Câtă vreme, potrivit art. 8 C.proc.pen., părților care nu vorbesc sau nu înțeleg limba română ori nu se pot exprima li se asigură, în mod gratuit, posibilitatea de lua cunoștință de probele dosarului, dreptul de a vorbi, precum și dreptul de a pune concluzii în instanță prin interpret, modul în care au procedat procurorul și instanța nu este cel legal. Fiind vorba de un cetățean străin, atât procurorul, cât și instanța erau obligate să-i pună în vedere că poate folosi limba oficială prin interpret. Faptul că într-una din cele două declarații date la procuror în final se menționează „cunosc limba română și pot să citesc această declarație”, iar în fața instanței că este de acord să dea declarație fără a i se pune în vedere că are dreptul să i se desemneze interpret nu dovedește că organele judiciare au respectat dispozițiile procedurale (*I.C.C.J., secția penală, decizia nr. 2283/2005, www.legalis.ro*).

Când partea vătămată este un surdo-mut, retragerea plângerii prealabile făcută prin declarație consemnată în încheiere nu este valabilă, dacă aceasta nu s-au făcut prin interpret sau printr-un înscris depus la dosar (*C.S.J., secția penală, decizia nr. 1397/1992, www.legalis.ro*).

Potrivit dispozițiilor art. 128 alin. (1) C.proc.pen., referitoare la folosirea interpreților, când una din părți nu cunoaște limba română ori nu se poate exprima, organele de urmărire penală sau instanța de judecată îi asigură în mod gratuit folosirea unui interpret. Interpretul poate fi desemnat sau ales de părți; în acest ultim caz, el trebuie să fie un interpret autorizat potrivit legii. Din examinarea textului și interpretarea acestuia, rezultă fără echivoc că folosirea interpreților se asigură fie de organul de urmărire penală sau instanța de judecată, fie prin desemnare sau alegere de către părți. Legea precizează expres în ultima propoziție că în cazul desemnării sau alegerii de către părți interpretul trebuie să fie autorizat potrivit legii. Având în vedere că procedura este de strictă

interpretare, rezultă că numai în situația desemnării sau alegerii interpretului de către părți este absolut necesar ca interpretul să fie autorizat conform legii, nu și în cazul asigurării interpretării de către organele de urmărire sau instanță. A raționa astfel înseamnă a adăuga la lege ceea ce nu este permis. Or, din examinarea părții introductive a deciziei în care este consemnată susținerea inculpatului, rezultă că în cursul urmăririi penale acestuia i-a fost asigurată folosirea unui interpret de către organul de urmărire penală. Așa fiind, în cauză a fost realizată corect cerința legală referitoare la folosința limbii oficiale prin interpret prevăzută de art. 8 C.proc.pen. (*I.C.C.J., secția penală, decizia nr. 4219/2005, www.legalis.ro*).

Omisiunea organului de urmărire penală de a asigura în mod gratuit folosirea unui interpret, în cazurile prevăzute în art. 128 C.proc.pen., atrage nulitatea relativă a actelor efectuate în cursul urmăririi penale, în condițiile art. 197 alin. (1) și (4) C.proc.pen. Prin urmare, încălcarea prevederilor art. 128 C.proc.pen. poate fi invocată în cursul efectuării actului când partea este prezentă sau la primul termen de judecată cu procedura completă când partea a lipsit la efectuarea actului, invocarea acesteia pentru prima dată în apel fiind tardivă (*I.C.C.J., secția penală, decizia nr. 3039/2006, www.legalis.ro*).